

FORRÁSOK

A jugoszláv–brit kapcsolatok normalizálódása.
Fitzroy Maclean látogatása Josip Broz Titónál

Rejtjelezett

OSZTÁLYOK KÖZTI TERJESZTÉS BELGRÁD A KÜLÜGYMINISZTERIUMNAK

Sir C. Peake⁷⁵
No. 388
1949. május 6.

[Elküldve]: 1949. május 6. du. 8:35.
F[ogadva]: 1949. május 6. du. 10:17.

ELSŐBBSÉGI SZIGORÚAN TITKOS

A közvetlenül megelőző táviratom
Maclean látogatása Titónál

Maclean tegnap Titóval ebédelt és hosszas megbeszélést folytattak, mialatt négy szemközt és teljes körűen áttekintették Jugoszlávia jelenlegi helyzetét és a Nyugathoz fűződő viszonyát.

2. Tito azzal kezdte, hogy mióta tizennyolc hónapja utoljára találkoztak, nehéz időkön ment keresztül és súlyos döntéseket kellett meghoznia. De bizik benne, hogy helyes döntéseket hozott és Jugoszlávia túl fogja élni a jelenlegi megpróbáltatásokat, mint ahogy már többet is túlélt a múltban. A valódi kérdés ismét az, hogy vajon engednie kell-e a külföldi uralomnak; amire csak egy választ adhat, bármely égtáj felől jöjjön is a fenyegetés. Szakításuk Moszkvával azonban nem jelenti azt, hogy megszűnnének kommunistának lenni. Az ideológiai kérdést tekintve nekik van igazuk, az oroszok pedig tévednek.

3. Főlöszleges lenne tettetni, hogy a jelenlegi körülmények között Jugoszlávia gazdasági helyzete rendkívül nehéz. Azonban itt ismét hangot adott azon meggyőződésének, hogy győzedelmeskedni fognak, feltéve, ha Jugoszlávia megkapja mindazt a segítséget a Nyugattól, amire szüksége van. A következő egy-két év folyamán Jugoszlávia nem tud annyit exportálni, hogy anélkül fizessen mindazért, amire szüksége van, hogy a lakosság életszínvonala ne csökkenne. Annak érdekében, hogy átvészelje ezt az időszakot, hitelre lesz szüksége. Tito ugyanakkor szívesen fogadna olyan hitelt, amellyel fogyasztási cikkeket vásárolhat (különösen textíliákat), mivel arra a következtetésre jutott, hogy már elérték azt a szintet, ahol azonnali lépéseket kell tenni azért, hogy a lakosság egésze számára megkönnyítsék az életkörülményeket. Mindezen okból reméli, hogy indokolatlan késedelem nélkül megegyezést köthetnek.

4. Válaszképpen Maclean azt mondta, hogy mindjárt az elején világossá [akarta – olvashatatlan; *az eredeti irat megjegyzése*] tenni, hogy a nyugati hatalmak nem kívánják Jugoszláviát a táborukba vonni. Ellentétben Oroszországgal megelégednének azzal, ha Jugoszlávia ugyanúgy független lenne a Kelettől, mint a Nyugattól. Mindössze annyit kérnek, hogy ne folytasson velük szemben ellenséges politikát. A kormányformájuk a saját ügyük. Ilyen körülmények között nem látott rá okot, hogy a brit és a jugoszláv kormány között a viszony miért ne lehetne tökéletesen normális és barátságos. Kezdetnek megfelelően a kereskedelmi tár-

⁷⁵ Peake, Sir Charles (1897–1961) brit diplomata. 1922-ben Athénban kezdte meg diplomáciai szolgálatát. Szolgált Szófiában, Tokióban, Bernben, Párizsban és Tangerben is. 1939-ben a külügyminisztériumban felügyelte a külföldre irányuló propagandát. 1946 és 1951 között belgrádi, később athéni nagykövet, majd Cipruson gyarmati tisztviselő.

gyalások.

5. Pillanatnyilag azonban Jugoszlávia közel sem népszerű Nagy-Britanniában, a megegyezésnek⁷⁶ pedig legalább ugyanolyan kedvezőnek kell lennie Nagy-Britannia, mint Jugoszlávia számára azért, hogy Ófelsége kormánya a parlament és az ország előtt igazolhassa a kereskedelmi megegyezés [szükségességét]. Azonfelül, hogy Ófelsége kormánya alapján véve kész segítséget nyújtani, néhány kérdésben még mindig aggodalmat érez. Közülük csak kettőt említett. Először is, habár a jugoszlávok belpolitikai és ideológiai okokból szükségesnek találhatják, hogy tovább folyassák támadásaikat a Nyugat ellen, sajtójukra nézve elég nevetséges, hogy a jelenlegi brit és USA-kormánnyal összefüggésben továbbra is olyan sértő kifejezéseket használnak, mint a fasiszta bestiák, vagy az imperialista háborús uszítók. Másodszor, Ófelsége kormányát komolyan nyugtalanítja a jugoszlávok Görögország-politikája. Bőséges bizonyíték támasztja alá, hogy egészen a legutóbbi időkig a jugoszláv kormány tevékenyen segítette a görög lázadóknak,⁷⁷ megengedvén nekik, hogy bázisként jugoszláv területet használjanak, ahol [? grp – olvashatatlan; az eredeti irat megjegyzése] újjászerveződhetnek és soraikat rendezhetik. Ekképpen fönntartva a nyomásgyakorlást, súlyosan hátráltatták Görögország esélyeit a gazdasági és politikai felépülésre, mellékesen olyan lépések megtétele mellett döntöttek, amelyek egyenesen ellentétesek a brit érdekekkel. Különben sem világos, hogy mit akarnak elérni, lévén, hogy a jelenlegi görög kommunista vezetők nem éppen barátságosak⁷⁸ velük szemben. Ilyen körülmények között ostobaságnak tűnik meglévő problémáikat megtoldani azzal, hogy déli határaiknál egy újabb ellenséges szovjet bábkormányt segítenek hatalomra kerülni.

5. ^[sic!] Maclean sajtótámadásokkal kapcsolatos panaszára Tito azt válaszolta, hogy a jelenlegi kényes helyzetben nehéz hirtelen változtatni, de előzetes lépéseket már eddig is tettek és mostantól kezdve a jövőben fokozatos javulásnak nézhetünk elébe. Ami Görögországot illeti, nem cáfolta, hogy a múltban segítettek a lázadókat. De egyetértett azzal, hogy a helyzet megváltozott és azt mondta, hogy miközben a politikai menekültektől Jugoszlávia nem tagadhatja meg a menedékjogot, Jugoszláviában fogják őket tartani. Tulajdonképpen megígérheti, hogy a jövőben nem fogják megengedni, hogy visszatérjenek Görögországba és tovább harcoljanak. Semmilyen más segítséget nem fognak adni a lázadóknak. Azonban azt kell kérnie, hogy ezen ígéret semmilyen körülmények között (ismétlem, semmilyen körülmények között) ne lásson napvilágot, mivel minden hasonló kinyilatkoztatás őt meglehetősen kényelmetlen helyzetbe

⁷⁶ Az 1941 előtti Jugoszlávia és „jogelődje”, Szerbia bányáinak jelentős része brit tulajdonban volt, majd a Tito által létrehozott új szocialista Jugoszlávia a brit tulajdonban lévő bányákat is államosította. Az 1948-ban északról és keletről fokozatosan gazdasági blokádnak alá kerülő ország nyugati tapogatózásaikor a brit gazdasági segítség előfeltétele volt ezen államosított vagyon ügyének brit részről méltányos rendezése. Az 1948. december 23-i egyezmény Belgrádot 1955-ig négymillió font kárpótlás kifizetésére kötelezte. Az egyezmény rendezte az 1941–1945 közötti ellenség által eltulajdonított vagyon is, illetve sor került egy kereskedelmi megállapodásra a két ország között – 15-15 millió fontos árucseré keretében –, melynek révén a brit fél faanyagot és textíliát, míg a jugoszláv fél nyersanyagokat, vegyszereket és gépeket importálhatott a másik államtól.

⁷⁷ A német megszállás alá került Görög Királyságban az 1942-ben meginduló fegyveres felszabadító mozgalomban külön kommunista, valamint monarchista irányzatú csoportok jelentek meg. Jugoszláviához hasonlóan az ellenálló mozgalmak a megszállók mellett egymás ellen is harcoltak. Az 1944-es német kivonulás után a britek fegyvernagyvásra ösztökélték a feleket, akik megsztoztak Görögországon; a kommunisták Athén kiürítése után északon építettek ki bázisukat, emellett kommunista többségű kormány alakult. 1947-ben, a monarchia mellett döntő népszavazás után a kommunisták szovjet támogatást élvezve följújtották a polgárháborút. A királpártiakat már nem volt képes a legyengült Nagy-Britannia támogatni, így (az ún. Truman-doktrína alapján) az Egyesült Államok vette át ezt a szerepet. Az amerikai támogatás révén 1949-re, miután Jugoszlávia beszüntette támogatását, a kommunista erőket az északi határon túra szorították vissza. A görög polgárháborúval kapcsolatban ld. pl.: Iliasz Nikolakopulosz – Alkisz Rigosz – Grigorisz Pszalidasz (szerk.): *A görög polgárháború: a varkizai egyezménytől a Gramosznál lezajlott hadműveletig, 1945. február – 1949. augusztus.* ford. Balogh Ádám et al. Új Mandátum, Budapest, 2006.

⁷⁸ 1948 nyarára a görög kommunisták élére Nikólaosz Zahariádisz került, aki a Kominformmal karöltve bírálta a jugoszláv vezetést.

hozná. Maclean azt válaszolta, hogy tájékoztatni fogja Önt, hogy [Tito] mit mondott és, biztosnak érzi, hogy Ön méltányolni fogja [Tito – olvashatatlan; az eredeti irat megjegyzése] bizalmát. Továbbá hozzátette, megvannak az eszközeik arra nézve, hogy megbizonyosodjanak afelől, hogy be fogja-e tartani az ígéretét.

6. Befejezésül Tito meglehetősen idegesen megkérdezte Macleant, gondolja-e, hogy háború lesz. Maclean azt válaszolta, véleménye szerint Sztálin túl realista ahhoz, hogy kockáztasson egy háborút, amelyet elkerülhetetlenül elveszítene; és mivel a Nyugat kiváltképp nem akar háborút, annak veszélye aránylag kicsinek tűnik. Tito ettől láthatóan megkönnyebbült és megjegyezte, hogy ami őt illeti, a legkevésbé sem zavarják az arra irányuló szovjet erőfeszítések, hogy viszályt szítsanak Macedóniában⁷⁹; csupán mérges lett.

7. Távozása előtt Maclean megkérdezte a Marsalltól, tervezi-e, hogy a sajtó képviselőit tájékoztatják a találkozásukról. Tito az felelte, hogy csak magánjellegű látogatásként fogják azt bejelenteni. Ez természetesen fölöttébb negatív visszhangot fog kiváltani Moszkvától, de az őt többé már nem érdekli, hogy [a szovjetek] mit mondanak. Széleskörű tapasztalatai során még sosem találkozott olyasmivel, ami felér annak a kampánynak a heves ségével, amit volt szövetségesei most vezetnek ellene.⁸⁰

8. Mindent összevetve Maclean jobb egészségben és hangulatban találta Titót, mint bármikor, mióta együtt voltak a hegyekben.⁸¹ További benyomásairól futárpostával [by bag] saját feljegyzést fog Önnek küldeni. A jövő héten tér vissza Londonba.

(PRO FO 371/78716 R4734/1051/92G)

Hivatalos jugoszláv fegyverkérelem Nagy-Britanniától

Ernest Davies feljegyzése

SZIGORÚAN TITKOS

JUGOSZLÁV FEGYVERKÉRELEM

M. Djilas, egy másfélórás megbeszélés végén [január 29-én], Jugoszlávia számára nyíltan fegyver szállítását kérte Öfelsége kormányától.

Visszatérve a fegyverszállítás és egyéb anyagi segítségnyújtás prioritásával kapcsolatban tett korábbi észrevételemre, azt mondta, az a reális, ha olyan országoknak küldenénk fegyvereket, ahol azokra háború esetén a legnagyobb szükség lenne. Egészen biztosak lehetünk abban, hogy Jugoszlávia fegyverekkel való ellátása esetén azok nem kerülnek a Kominform ke-

⁷⁹ A 19. században még bolgár dialektust beszélőnek tekintett macedónok identitását 1945 után a belgrádi vezetés igyekezett megerősíteni. Nemcsak kulturális téren törekedett Belgrád „önállósítani” őket a bolgároktól, hanem államiságot is adtak a macedónoknak (Macedónia, a föderatív Jugoszlávia egyik, a kilépés jogával is rendelkező népköztársasága lett). A későbbiek folyamán egyházi szervezetüket is önállósították, így elvágv a bolgár „összetartozás” utolsó szálát is.

⁸⁰ Jugoszlávia kiközösítése után indult meg a keleti blokk országaiban az éles Tito-ellenes propaganda. Ebben Magyarország Rákosi révén az élen járt. Emellett hazánk hosszú szakaszon közvetlenül határos volt Jugoszláviával, ahol a gyakori határc incidensek a propagandaharc megszokott elemének tekinthetők. Az 1949-es Rajk-per a titóista kirakatperek mintájául szolgált. Habár Titó-ellenes vádak ezt követően szinte minden kelet-európai koncepció s perben elhangzottak, a szakirodalom hagyományosan az albán Koçi Džodze perét és kivégzését (1949. május-június), a bolgár Trajcszo Kosztov eltávolítását (1949. december) és a Rajk-pert sorolja a titóista perek közé. A perek a közvélemény felé bizonyították Tito „bandájának” ellenség voltát, amit könyvek és pamfletek sokasága követett.

⁸¹ Utalás a világháború alatt a boszniai hegyekben eltöltött időkre.